

RAZPRAVE

OGRAJE V URBANI PODOBI SLOVENIJE

AVTORJA

dr. Domen Kušar

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova ulica 12, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
domen.kusar@fa.uni-lj.si

dr. Blaž Komac

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija; blaz@zrc-sazu.si

DOI: 10.3986/GV911102

UDK: 911.37:712.35(497.4)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Ograje v urbani podobi Slovenije

Potreba po ločitvi med zemljišči in zagotavljanju varnosti se je pojavila zgodaj v zgodovini. Ograje kot rezultat tega procesa predstavljajo del arhitekturne in pokrajinske podobe podeželskega in urbanega prostora. S spreminjanjem pojmovanja varnosti so se spreminjali tudi oblika, material in funkcija ograj. Vsa ta različnost se odseva v podobi prostora, ki ga oplemeniti ali pa razvrednoti, ne glede na to, da imamo ograje večkrat le za manj pomemben del oblikovanja prostora oziroma so v ospredju tehnične lastnosti. Področje oblikovanja ograj bolj ali manj spretno urejajo prostorski akti lokalnih skupnosti. Stanje na terenu pa je različno. V članku predstavljamo model vrednotenja ograj, s katerim želimo bralce bolje seznaniti s to problematiko, obenem pa pomagati odgovornim deležnikom pri sprejemanju prostorskih aktov in projektantom ter izvajalcem pri graditvi, z namenom doseganja kakovostno oblikovanega bivalnega prostora.

KLJUČNE BESEDE

arhitektura, urbanizem, ograje, zidovi, Slovenija

ABSTRACT

Fences in the Slovenian urban landscape

The need to separate land lots and provide security for people and property arose early in history. Fences, as a result of this process, are an element of the architectural and landscape image in both rural and urban spaces. The evolution of the concept of security has been followed by the changes in the design, materials and functions of the fences and walls. All this variety is reflected in the image of the urban space, enhancing or reducing its value. The field of fence design is regulated, with more or less finesse, by spatial acts of local authorities. Fence, in practice, outcomes vary. In the scope of the research study, we undertook to develop a model to evaluate fences. With this model, we aim to acquaint the readers with the topic, assist the responsible stakeholders in their adoption of spatial development acts, as well as designers and contractors in their construction, with a view to achieving high quality design of the residential environment.

KEY WORDS

architecture, urbanism, fences, walls, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 24. maja 2019.

1 Uvod

Potreba po razmejevanju med območji in preprečevanju prehoda se je pojavila že zgodaj v zgodovini. Ločitev varnega prostora od nevarnega je narekovala postavitev preprostih mejnih objektov. Z njimi so preprečili ali vsaj otežili dostop nevarnim živalim, drugim ljudem ter naravnim, predvsem vremenskim nevšečnostim. Tudi danes je ločitev zasebnega od javnega, skupnega ali tujega prostora pomembna za človeka in tudi širše, za družbo (Crowe 2000), kar opazimo v razpravah o pomenu javnega in zasebnega (Šmid Hribar, Bole in Urbanc 2015) ter simbolnemu pomenu navadno neograjanih, a z mejniki natančno označenih državnih meja (Vallet 2017).

Na parcelni ravni so mejni objekti izrazito funkcionalni elementi, zgrajeni iz lokalnega, dostopnega materiala. Uporaba različnih gradbenih materialov je privedla do tega, da loči slovenščina dva izraza, ki opisujeta objekt s podobno funkcijo. Slovar slovenskega knjižnega jezika (Medmrežje 1) (v nadaljevanju SSKJ) opredeli zid kot »*del stavbe, narejen z gradbenim materialom, zlasti iz zidakov, ki omejuje prostor, prostora ob straneh*« oziroma kot samostojen objekt, kot sta na primer zid, ki loči parceli in obrambni zid. Torej gre za zidan objekt. Ograjo pa opredeli kot »*napravo, ki se postavi okrog zemljišča, prostora za preprečevanje prehoda*« oziroma je to »*naprava, ki se namesti ob robu, zlasti za varstvo pred padcem*«. Urbanistični terminološki slovar (Fajfar, Jemec Tomazin in Žagar Karer 2016) ne razlaga besede »ograja«, temveč le podpompenki protihrupna in varovalna ograja, kar je »*konstrukcija za zaščito*« oziroma »*gradbeni element za fizično varovanje*« objektov, prometnic in drugih zemljišč. Beseda ograja ima zato širši pomen. V nadaljevanju članka uporabljamo izraz »ograja«, kjer pa bi ta beseda zvenela neobičajno, uporabljamo izraz »zid«.

Pomen ograj je bil v preteklosti življenjskega pomena za obstoj posameznika in skupnosti. Prve zapise o tem najdemo že v pisnih dokumentih prvih civilizacij. Zakoniki bližnjevzhodnih civilizacij opisujejo ograje in pomen njihovega vzdrževanja. Bilalov zakonik (okoli 1893 pr. Kr.) v 58. členu govori o posledicah slabo grajenega oziroma nevdržanega zidu (Korošec 1953). Lipit-lštarjev zakonik (1860 pr. Kr.) ima zanimiv člen o vzdrževanju ograje oziroma zidu okoli zemljišča, ki pravi: »*Ker je tvoje zemljišče zanemarjeno, utegne kdo vlomiti v tvojo hišo: utrdi svojo hišo!*« (Korošec 1953, 79). O pomenu gradnje ograj na strehah govori tudi Mojzes (1250–1230 pr. Kr.) (5 Mz 22,8; Sveto ... 1996), Stara zaveza omenja tudi kamnite ograje (Prg 24,31), ograje iz trnja (Oz 2,8) in obzidje, zlasti mestno (na primer 3 Mz 25,29; Iz 5,5). Skozi zgodovino je pojem »meje«, ki jo ograje prostorsko zaznamujejo, od izvirnega pomena obzidja doživel velike spremembe, ki zadevajo tako njegovo zunanjo fasado kot tudi okolico, v kateri se pojavi (Virilio 2007). Razvoj bi torej lahko razdelili na več področij, ki jih opisujemo v nadaljevanju.

1.1 Področje obrambe in vojaškega razvoja

Utrjevanje stavb in obzidij okoli naselij za obrambo pred sovražniki ima dolgo zgodovino. Glavno obdobje traja od prvih civilizacij do industrijske revolucije. Obrambni zidovi okoli naselbin so postali vedno večji in debelejši. Novi načini bojevanja, zlasti pa močnejša orožja, ki se pojavijo v 19. stoletju, so pomenila konec gradnje zidov oziroma rušenje dotedanjih zidov za pridobivanje novega uporabnega prostora med stisnjanim starim delom mesta in predmestji zunaj njega (Košir 1993). Obstoječa obzidja so se ohranila predvsem kot turistična znamenitost. Namesto masivnih ograj se pojavijo lažje in hitreje postavljive žične, mrežne, panelne ter podobne ograje in armiranobetonski zidovi. Postavlja se jih na mejah držav za preprečevanje neželenega prehoda. Med bolj znanimi so zidovi na mejah Izraela, med ZDA in Mehiko ter »protimigrantske« ograje, na primer na mejah Madžarske in Slovenije (Vallet 2017).

1.2 Področje kmetijskega (agrarnega) razvoja

V preteklosti je bilo več razlogov za gradnjo zidov na mejah zaključenih celot, zlasti parcel. Predvsem je šlo za zemljiško-posesne in gospodarske razloge oziroma razlikovanje med različno rodovitnimi zemljišči, kar je vodilo v izdelavo katastrov (Gabrovec, Bičik in Komac 2019). Razlikovanje med zemljišči

je vodilo v čiščenje obdelovalnih zemljišč za lažjo obdelavo ali košnjo. Stranski proizvod je bilo kameenje, ki so ga uporabili pri gradnji bivališč in drugih stavb, ga naložili v gomile ali iz njega naredili zidove. Slednji so imeli več funkcij, saj so med drugim določili mejo med posameznimi parcelami oziroma območji, preprečevali živini prehod s pašnika, pomenili so oviro vetru pri odnašanju zemlje in preprečevali širjenje požarov ter s toplotno kapaciteto kamenja izboljševali mikroklimo za rast rastlin. Na Krasu in vzdolž vzhodne Jadranske obale je takih zidov, narejenih po principu suhega zidu, na tisoče kilometrov in pomembno zaznamujejo pokrajino. Na Divaškem krasu je povprečna gostota takšnih suhih zidov 100 m/ha (Gams 2003). Tovrstni zidovi, zgrajeni v preteklosti ob robu naselij, so se zaradi širjenja naselij znašli znotraj njih in postali del urbane celote (Komac in Kušar 2017). Posebej zanimivi so takšni zidovi v nekaterih slovenskih alpskih pokrajinah, kjer jih najdemo predvsem na območju nekdanjih senožeti, vzdolž poti v višje ležeče planine. Zidovi v podeželskem prostoru so še danes aktualni, čeprav jih čedalje bolj nadomeščajo lažje in cenejše ograje različnih tipov. V vseh pokrajinah sveta so zelo pogoste tudi terase, ki so zgrajene na enak način in iz istega materiala kot zidovi ter prav tako razmejujejo parcele (Perko, Ciglič in Geršič 2016; Kladnik, Kruse in Komac 2017).

1.3 Področje urbanega razvoja

Gradnja zidov na teh območjih ima podobna izhodišča kot na podeželju oziroma izhaja iz njih. Gre za ločitev zemljišč različnih namembnosti, zlasti javnih od zasebnih, in posledično različne rabe. Cilj tega procesa je preprečevanje neželenega fizičnega dostopa na (zasebno) zemljišče in s tem zagotavljanje varnosti. Ta zahteva je bila običajno dopolnjena tudi z zahtevo po preprečevanju vizualnega vstopa oziroma zagotavljanju zasebnosti na lastni parceli. V naseljih se to kaže v obzidavi dvorišč, kjer del ločitve tvorijo hiše, največkrat v obliki črk L in U, preostali del pa zid in kjer skozi zid na dvorišče vodijo le vrata. Ta opredelijo dvorišče kot pol-zaseben prostor, kakršnega si danes v stanovanjski hiši verjetno ne moremo zamišljati (Fikfak 2008). Danes so zidane ograje okoli hiš še vedno aktualne. Stopnjo višja raven so ograje okoli posameznih sosek. Z njimi želijo investitorji ali lastniki nadzorovati večje območje in zagotoviti varnost večjemu številu prebivalcev. Varnost je zagotovljena z ograjo, nadzorom vstopa in gibanja ljudi. V ZDA naj bi v takih sosekah živelo prek 16 milijonov ali 4,9 % ljudi (Low 2003). Ne glede na to, da ljudje pričakujejo v takih sosekah večjo varnost, raziskave kažejo, da ni vedno tako (Blakely in Snyder 1997) in da gre bolj za občutek (varnosti). V Sloveniji doslej ni bilo tradicije ograjevanja sosek. Spremembe na tem področju pa nakazuje projekt načrtovanja elitne soseke Bokalce v Ljubljani, ki naj bi imela edini uvoz z dominantnim in varovanim portalom (Medmrežje 2).

Ne glede na to, ali gre za ograje okoli hiš ali sosek, nam današnja tehnologija gradnje in zlasti ponudba različnih gradbenih materialov ponujajo obilo možnosti pri načrtovanju in izvedbi.

1.4 Področje varnostnega razvoja v ožjem pomenu besede

Namen ograj je tudi preprečevanje neželenih padcev v globino ali vodo. Sem spadajo ograje na balkonih, stopniščih, mostovih, škarpah ter na izpostavljenih delih cest in poti. V novejšem času pa je njihova vloga tudi preprečevanje širjenja hrupa in redkeje naravnih nesreč z obzidavo strug, kot na primer v Kamniku in Ukvah v Kanalski dolini. Kljub temu, da gre za izrazito varnostni element, je ta smer svoj estetski vrh verjetno dosegla v obliki renesančnih in kasnejših baročnih balustrad. Kasneje lahko zasledimo težnjo po estetskem oblikovanju na primerih litoželeznih in kovanih ograj druge polovice 19. stoletja in začetka 20. stoletja (na primer ograje viktorske dobe v Angliji ter v secesiji v Srednji Evropi).

1.5 Vloga ograj v današnjem urbanem prostoru

Ne glede na njihov pomen v preteklosti in sedanjosti, je vloga ograj v oblikovanju bivalnega prostora običajno podcenjena. Na spletni strani poročil žirije za podelitev Pritzkerjeve nagrade (Medmrežje 3)

nagrajencem od leta 2009–2018, se beseda »zid« ali »ograja« (ang. *wall*) pojavi le sedemkrat, vendar bolj v pomenu stavbna stena. Besedi »arhitektura« (ang. *architecture*) in »stavba« (ang. *building*) se pojavita 69 oziroma 72-krat. Tudi slovar učbenika Rurizem in ruralna arhitektura (Gabrijelčič in Fikfak 2002) in terminološki slovar zbornika O urbanizmu (Čerpes in Dešman 2007) ne omenjata ograj in zidov, prav tako termina »ograja« ni v Urbanističnem terminološkem slovarju (Mihelič, Humar in Nikšič 2015) oziroma je le termin »protihrupna ograja«.

Kljub temu trdimo, da so zidovi in ograje pomemben vizualni element prostora in s tem pomemben pokrajinski element. Ograje, ki so bile nekdanj sestavni del arhitekturne podobe stavbe ali parcele in temu primerno skrbno načrtovane in izdelane, imajo danes čedalje bolj banalno vlogo konfekcije iz trgovin, kar se vidi v vizualni podobi naselij. Ograje okoli hiš običajno kažejo vso pestrost investitorjeve domišljije, a hkrati na pomanjkanje celovitega urejanja urbanega prostora. Po drugi strani visoke avtocestne protihrupne ograje postajajo moteči poudarki v prostoru, saj usmerijo pogled opazovalca v prometni kanal in mu preprečijo vizualni stik z okolico (Lynch 2010). Ograje tako niso le pomemben del prometne infrastrukture, temveč tudi oblikovalec podobe sodobne pokrajine, sooblikovalec njene doživljanja in posredno tudi vplivni dejavnik identitete od prometa močno odvisne družbe (Urbanc in sod. 2016). V Sloveniji se premalo zavedamo vpliva arhitekturne podobe pokrajine in urejanja prostora na kakovost življenja (Tiran 2016). Arhitekti, urbanisti in krajinski arhitekti naj bi bili kreativni varuhi in snovalci prostora, njegova občutljiva vest in zavest (Ostan 2014). Ob tem se žal verjetno premalo zavedamo pomena kakovostno oblikovanih ograj, zato to nalogo prevzema trgovina s ponudbo najrazličnejših tipov, velikosti in cenovne dostopnosti ograj.

V nasprotju s stavbami, katerih arhitekturna podoba je lahko neodvisna od sosednjih stavb in skupaj z zunanjo ureditvijo parcele na kateri stoji, tvori zaključeno arhitekturno celoto, so ograje mejni element. Kot tak mejni element so v neposrednem stiku in komunikaciji z okolico, kar je treba upoštevati pri načrtovanju.

Članek opozarja na pomen ograj v sodobnem urbanem prostoru. Osredotočili smo se na »talne« ograje in ne na ograje balkonov, stopnic in podobno. Osnovo so predstavljali terenski ogledi izbranih slovenskih krajev. Pregledali in kritično smo ovrednotili pravne akte s področja urejanja prostora v več slovenskih krajih, ki obravnavajo to problematiko. Na temelju teoretičnih dognanj in dela na terenu smo želeli prikazati stanje na tem področju ter nekatere dobre in slabe zglede. Predstavljeni rezultati so uporabni za deležnike pri oblikovanju prostora in sprejemanju prostorskih aktov.

2 Metoda

Tudi globalno le malo znanstvenih del celostno obravnava problematiko ograj. Dela nekaterih ameriških avtorjev (Crowe 2000) se ukvarjajo z ozkim področjem, to je s preprečevanjem dostopa. Zato ima zagotavljanje varnosti oseb in premoženja, ki se nahaja za ograjo, absolutno prednost pred drugimi vidiki. Več podatkov o ograjah navaja Neufert (2002), kjer so prikazane nekatere vrste ograj in okvirne (priporočljive) dimenzije.

Problematiko ograj v Sloveniji deloma obravnavata gradbena in prostorska zakonodaja slovenskih občin (občinski prostorski načrti, prostorski ureditveni pogoji). Slednja povečini določa višino ograj, nekatere pa tudi njihov tip, obliko, material in strukturo. Pri preučevanju smo se zato oprli na Gradbeni zakon (2017) (v nadaljevanju GZ) s spremljajočimi podzakonskimi akti in na prostorske akte nekaterih slovenskih krajev. V pretres smo vzeli »najlepše« slovenske kraje, saj smo predpostavljali, da urejenost ograj pripomore k lepšemu vtisu kraja. Turistična zveza Slovenije že nekaj let izbira najlepše kraje v Sloveniji, ki so razvrščeni v pet kategorij (Medmrežje 4–6). Pregledali smo prostorske dokumente večkratnih zmagovalcev zadnjih treh let (Bled, Bovec, Izola, Koper, Kranjska Gora, Laško, Ljubljana, Podčetrtek, Ravne na Koroškem in Velenje). V njih smo preverili naslednje informacije:

- Ali obstajajo kakršne koli zahteve glede ograj?

- Ali je zahtevan določen tip ograj?
- Ali je predpisan material za izdelavo ograj?
- Ali je višina ograje določena in če je, koliko znaša?

Glavnino dela so predstavljali terenski ogledi in uporaba aplikacije *Google Instant Street view* (Medmrežje 7). Slednja lahko v določeni meri nadomesti terensko delo, saj je večino lastnosti ograj mogoče določiti s pomočjo slike, hkrati pa omogoča ponovitev raziskave povsod po svetu. S pomočjo posnetkov smo določili tip ograj, njihovo strukturo, uporabljeni material, prosojnost, izgled ter ocenili dimenzije, zlasti višino. Ob tem smo upoštevali dejstvo, da je kamera locirana na višini 2,5 m (8,2 čevlja) (Medmrežje 8). Terenski ogledi so potekali v Bovcu, Bledu in Ljubljani. Na ta način smo skušali zajeti čim več različnih tipov ograj, ki so nastale v različnih časovnih obdobjih, hkrati pa njihova struktura in druge lastnosti odsevajo uporabo lokalnega, pa tudi modnega in dostopnega (cenejšega) materiala.

3 Rezultati

3.1 Razvrščanje ograj po slovenski zakonodaji

Ne glede na pogostost ograj v urbanem prostoru se le-te ne klasificirajo kot »urbana oprema«, ampak kot »drugi gradbeni inženirski objekti« (Tehnična ... 2018). Po novem GZ jih pretežno razvrščamo med enostavne in nezahtevne objekte. Kriterij za uvrstitev v posamezno skupino je njihova višina. Ograje do višine 2,2 m so enostavni, tiste z višino med 2,2 m in 3,5 m pa so nezahtevni objekti. Za uvrstitev med manj zahtevne oziroma zahtevne objekte veljajo splošna merila (na primer višina, globina in način temeljenja) za objekte. Ograje tako povečini spadajo med objekte, katerih gradnja, vzdrževanje in obnova sodi med dela, za katero ni potrebno gradbeno dovoljenje.

3.2 Določitev tipov ograj

Tip ograje je pogojen z njenimi lastnostmi. Glavna lastnost je namen, ki se skozi življenjsko dobo lahko spremeni, bolj otipljive oziroma merljive pa so: dimenzije, material, struktura, tekstura, prosojnost in barva, s čimer se določi uporabnost in estetika ograje. Zagotavljanje trajnosti ograj zahteva pravilno izbiro materiala, zlasti na stiku s podlago. Talne in vremenske razmere destruktivno vplivajo na ograje, zato so spodnji deli iz materialov, ki so odporni na vlago, zgornji deli pa iz različnih gradbenih materialov različnih dimenzij in struktur, ki s svojimi lastnostmi izpolnjujejo pričakovane zahteve. Prevladujoči tipi ograj v posameznih naseljih so odvisni tudi od dostopnosti gradbenega materiala in tehnologije ter odsevajo spremembe na tem področju skozi čas. Glavne razlike med ograjami so v: materialu, višini, širini (debelini), strukturi, prosojnosti, prehodnosti in barvi (preglednica 1).

3.2.1 Material

Za pravilno funkcioniranje ograje in tudi za njen estetski izgled je ključna izbira ustreznega materiala. Zaradi specifik gradnje se gradivo nosilne konstrukcije (navpični stebriči), pa tudi spodnjega dela ograje (temelj, podstavek) lahko loči od polnila ograje. Na ta način se najbolj izkoristijo lastnosti posameznega materiala (uporabnost, enostavnost in cenenost, prosojnost).

Glede materiala Neufert (2002) loči: kovinsko, plastično, leseno ograjo (plót), zidan zid, zeleno ograjo (živa meja), suhi zid in mešani »zid«. Komac in Kušar (2017) sta na podlagi preučevanj zidov in ograj v Bovcu predlagala razdelitev ograj na 6 kategorij. Zaradi velike različnosti ograj, ki jo je pokazal terenski ogled, smo ločili material nosilne (ali podporne) strukture in material polnila. Za izvedbo ograj se uporabljajo predvsem v nadaljevanju naštetih materiali.

Preglednica 1: Tipologija ograj glede na izbrane lastnosti.

material	kovina les steklo kamen opeka beton umetne mase zelenje kombinacija različnih materialov
višina	do 1,5 m med 1,5 m in 2,2 m nad 2,2 m
širina	do 0,3 m nad 0,3 m
prosojnost	neprosojna (0%) polprosojne (med 0 % in 80 %) prosojne (nad 80 %) spremenljive
barva	odvisna od materiala ali barvila

DOMEN KUŠAR

Slika 1: Lesena ograja.

Kovinska, predvsem mrežna in žična ograja, je ena najcenejših možnosti fizične ločitve. Takšna ograja omejuje pristop, ne pa vizualne komunikacije. Ograja, narejena iz kovinskih panelov, onemogoča pristop in tudi vizualno komunikacijo.

Lesena ograja je pogost omejitveni element na gozdnatih območjih in v alpskih pokrajinah. Z navpičnimi, v tla zabitimi koli in vodoravnimi letvami (slika 1), ki so običajno iz lesa slabše kakovosti, doseže omejitev pristopa, glede na razmik med letvami pa je tudi vizualna prepreka. Namesto vodoravnih letev so lahko tudi navpične ali poševne, s čimer lahko izrazimo likovno sporočilen vzorec. Zaradi propadanja lesa, izpostavljenega vremenskim vplivom, taka ograja potrebuje sprotno vzdrževanje oziroma nadomeščanje propadajočih in uničenih elementov.

Steklena ograja se je pojavila razmeroma pozno, z razvojem specialnih vrst stekla z izboljšanimi lastnostmi. Za izdelavo ograj se uporabljata kaljeno in lepljeno steklo. To vrsto ograje se uporablja tam, kjer želimo preprečiti fizični prehod, vizualna komunikacija pa je dopustna ali celo zaželena.

Suhi zid ali suhozid, narejen iz kamenja, je verjetno najstarejša oblika »ograje«. Njegova postavitve zahteva znanje in spretnost, saj je kamenje treba zložiti tako, da se ne poruši. Vzdrževanje takega zidu je enostavno, saj obsega le utrditev zrahljanih stikov. Radinja (1987) suhim zidovom pripisuje večnamenskost. Kamniti zidovi naj bi bili stranski rezultat večje prisotnosti in razpoložljivosti kamenja zaradi sprememb rabe zemljišč v zgodovinski dobi, pa tudi razpoložljivosti kamenja zaradi erozije (Komac in Zorn 2005).

Ograja iz umetne mase spada med novejšo in pomeni ceneno nadomestilo za ostale tipe ograj. Zaradi enostavnosti izdelave in dostopnega materiala je cenen nadomestek za ostale vrste ograj. Je lahka, enostavna za postavljanje in vzdrževanje, posebej če je kombinirana s kovinskim navpičnim delom. Lahko je polna, mrežna ali prosojna. Tudi umetne mase se pod vplivom vremena starajo in sčasoma izgubljajo svoje lastnosti.

Slika 2: Zidana ograja ob Emonski cesti v Ljubljani.

Polna zidana »ograja« pomeni omejitev fizičnega dostopa in je hkrati tudi vizualna prepreka. Narejena je iz lokalnega materiala, kot sta kamen in opeka (slika 2), lahko pa je tudi armirano-betonska. Za vezi-vo uporabijo malto boljše ali slabše kakovosti. Taka ograja s svojo maso podobno kot suhozid regulira mikroklimo, saj se pod vplivom sonca podnevi segreje, ponoči pa oddaja toploto. Ograja ima zelo dolgo življenjsko dobo, če ima na vrhu ustrezen zaključek – »streho«, ki jo varuje pred pronicanjem vode v notranjost. Življenjsko dobo zidanih ograj lahko še podaljšamo z obojestranskim zaščitnim ometom. Poleg polnih zidanih ograj so možne tudi delno prosojne zidane ograje.

Zelena ograja (živa meja) oziroma gosta zasaditev grmičevja in drugega zelenja (slika 3) je predvsem vizualna prepreka, čeprav ima uporaba bodečih rastlin za ločevanje zemljišč, preprečevanje prehoda ljudi in živali dolgo zgodovino. Izbira ustreznega zelenja (trni) in gostote zasaditve pomeni tudi danes učinkovito fizično oviro (Medmrežje 9), ki preprečuje prehode oziroma plezanje prek žive meje. Pregrada je še bolj učinkovita, če je kombinirana z mrežno ograjo. Tako imenovana zelena ograja je trajnostna in okolju prijazna rešitev, ki zmanjšuje ogliščni odtis. Hkrati da urbanemu prostoru privlačen, naraven videz. Tovrstna ograja potrebuje stalno nego, predvsem vzdrževanje zelene oblike.

Uporaba dobrih lastnosti posameznih materialov vodi do kombiniranih ograj, kjer je material kar najbolj izkoriščen glede na želje in zmožnosti investitorja. To pomeni, da je spodaj običajno na vlago odpornejši material, ograja ima še navpične nosilne stebriče in polnilo, kot so mreža, deske ali živa meja (slika 4).

3.2.2 Višina

Ključna lastnost ograje za preprečevanje prehoda je običajno višina. To velja tako za prehod ljudi in živali kot tudi vidnih in slušnih zaznav. Ločimo dva glavna tipa ograj. Prve so tako imenovane nizke ograje. Ključna lastnost nizke ograje je jasna označitev meje, vendar ne ovira pogleda prek ograje (slika 5). Prav tako običajno ne more preprečiti (nasilnega) prehoda. Pogoste so tam, kjer želimo dovoliti doje-manje prostora kot urejene celote, členjene na posamezne površine. V nasprotju od tega so visoke ograje predvsem namenjene preprečevanju dostopa, v odvisnosti od vrste polnila pa tudi preprečevanju vidne komunikacije in slušnih zaznav z obeh strani ograje.

Slovenska gradbena zakonodaja obravnava ograje kot enostaven objekt, če so visoke do 2,2 m in kot nezahteven do višine 3,5 m. Če k temu dodamo še povzetek zahtev v prostorskih aktih, je ograje smiselno razvrstiti v tri višinske skupine, in sicer:

- 1: nizke (do 1,5 m),
- 2: srednje visoke (do 2,2 m) in
- 3: visoke (nad 2,2 m).

3.2.3 Širina

Širina ograj je odvisna od gradbenega materiala in načina postavitve. Terenski ogled je pokazal, da je smiselno meriti širino ograje na višini približno 1 m. Širina ograje na taki višini je običajno od nekaj centimetrov do skoraj 1 m. Mrežne in panelne ograje so ožje, širše pa so zelene ograje (med 60 do 80 cm). Predlagana ločitvena širina ograj v razvrstitvi bi bila tako pri približno 30 cm. V kategorijo ozkih sodijo še zidane in armiranobetonske ograje, medtem ko so širše zelene oziroma kombinacija zelene in še druge (na primer mrežne). Glede na širino delimo ograje na:

- 1: ozke (do 30 cm širine) in
- 2: široke (nad 30 cm širine).

3.2.4 Struktura (prosojnost)

Struktura ograj je običajno polna (kovinski, betonski paneli), prosojna (steklene plošče, mreža) ali polprosojna. Nekateri urbanistični predpisi iz tujine, npr. Kentuckyja (Medmrežje 10), ločijo prosojne

DOMEN KUŠAR

Slika 3: Zelena ograja.

DOMEN KUŠAR

Slika 4: Ograja iz kombinacije različnih materialov ob Emonski cesti v Ljubljani.

ograje (več kot 80 % odprtih pri žičnih, mrežnih in podobnih ograjah oziroma 50 % pri lesenih) od neprosojnih. Bistvo neprosojnih je preprečevanje vizualne komunikacije. Že nekaj odstotkov odprtih to lastnost negira. Po drugi strani pa večina prosojnih ograj (na primer mrežne) potrebuje (neprosojno) konstrukcijsko oporo, da lahko stojijo. Terenski ogled je pokazal tako polne, kot tudi prosojne (več kot 1 % odprtih površin) in polprosojne ograje. Posebna lastnost zelenih ograjah je, da nekatere rastline jeseni odvržejo liste. Pozimi so take ograje prosojne, poleti pa polprosojne ali celo polne. Osnovo za delitev tako predstavljajo kategorije odprtih površin, ograje pa glede na prosojnost delimo na:

- 1: neprosojne – polne (0 % odprtih površin),
- 2: polprosojne (med 1 % in 80 % odprtih površin),
- 3: prosojne (nad 80 % odprtih površin) in
- 4: spremenljive (glede na letne čase ali druge razmere).

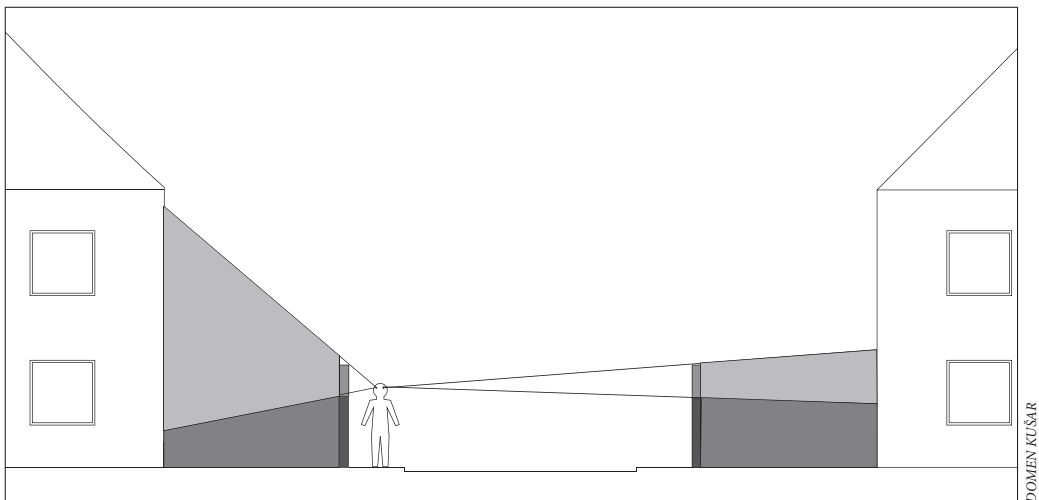
3.2.5 Barva

Na opazovalca naredi največji vtis barva ograje. Ta je lahko naravna oziroma lastna osnovnemu gradbenemu materialu. Kovinske ograje so običajno barve zaščitnega premaza. Sicer pa je zaključni premaz lahko v sozvočju z barvo stavbe, ki jo ograjuje, barvo okolice oziroma v barvah RAL lestvice po izboru investitorja.

3.3 Opredelitev ograj v prostorskih aktih lokalnih skupnosti in stanje na terenu

Pregled prostorskih aktov izbranih slovenskih krajev je pokazal, da so ograje omenjene v prav vseh prostorskih aktih (preglednica 2). Tip ograj je določen v osmih primerih (in še enem delno), material v sedmih (in še enem delno). Višina ograj je predpisana v osmih primerih in je povečini odvisna od kraja in tipa ograje. Izjeme so le varovalne in protihrupne ograje ter ograje pri športnih igriščih, ki so lahko višje.

Ogled krajev je pokazal, da so bolj kritična večja mesta, zlasti predeli z velikim številom individualnih hiš, ki so nastale v različnih obdobjih oziroma gre za nelegalne ali pozneje legalizirane gradnje. Na Jeranovi ulici v Trnovem (Ljubljana) je na slabih 400 m dolžine moč videti šest vrst ograj, ki se razlikujejo glede uporabe materiala, dva od treh višinskih razredov ograj, oba širinska in tri strukturne tipe. Podobna so razmere v Rožni dolini (slika 6). Po drugi strani je nedaleč stran v Murglah (Ljubljana) opaziti le tri

Slika 5: Primerjava vpliva višinske razlike ograje (1,5 m : 2,2 m) na vidno območje opazovalca.

različne tipe ograj: zidan zid iz opeke in leseno ograjo (enako visoko, neprosojno) in živo mejo. Poudariti moramo, da predpis v Ljubljani (Odlok o občinskem ... 2010) določa, da mora oblikovanje ograj slediti oblikovanju okolice.

Kot primer dobre prakse velja izpostaviti manjše turistične kraje, kot so Bled, Kranjska gora, Laško in Podčetrtek. Prostorski načrt občine Bled (Občinski prostorski načrt ... 2014) predpisuje žive meje, žične in lesene ograje. Ob tem je izrecno poudarjeno, da mora biti ob javnih površinah uporabljena živa meja, zasajena z zelenjem lokalnih vrst. Prav tako je omejena višina ograje na 1,2 m, odlok pa tudi opredeli nekatere druge zahteve in izjeme glede ograj. Na Bledu zato prevladujejo žive meje, lesene ali

Preglednica 2: Opredelitev lastnosti ograj v prostorskih aktih izbranih občin.

občina	ograja je opredeljena v prostorskih aktih	predpisan tip ograje	predpisana višina ograje	predpisan material ograje
Bled	da	da	da	da
Bovec	delno	da	ne	da
Izola	da	delno	ne	delno
Koper	da	da	da	da
Kranjska Gora	da	da	da	da
Laško	da	da	da	da
Ljubljana	da	ne	da	ne
Podčetrtek	da	da	da	da
Ravne na Koroškem	da	da	da	da
Velenje	da	da	da	ne

DOMEN KUŠAR

Slika 6: Različni tipi ograj vzdolž ene ulice v Rožni dolini v Ljubljani.

mrežne (žične) ograje. V Kranjski Gori prevladujejo lesene, relativno nizke ograje, skladne z zahtevami občine (Odlok o občinskem ... 2017). Tudi v Laškem sledi oblikovanje ograj občinskim zahtevam (Odloku o občinskem prostorskem ... 2018), ki ograje opredeljuje kot žične, lesene, zidane kot stebrički z vmesnimi lesenimi ali žičnimi polnili ali zasaditvijo živice. Dovoljena višina ograj je višja kot v Kranjski Gori (1,6 m v Laškem in 1,2 m v Kranjski Gori). V Podčetrtku so ograje sicer različne, vendar prevladujejo žive meje in mrežne ograje, ne glede na to, da prostorski načrti občine (Odlok o prostorskih ... 1993) v strnjjenih pozidanih območjih občine dopuščajo tudi drugačno ograjevanje. V vseh primerih pa velja, da višina ne sme presegati 1 m.

Ograje v naselbinski dediščini Raven na Koroškem, razen izjemoma, načeloma niso prisotne. Lokalni predpisi (Odlok o občinskem ... 2013) zahtevajo ograjo iz naravnih materialov (ali žična, ki je lahko prepletena z živo mejo). Pri višini se sklicuje na nacionalno zakonodajo. Ogljed je pokazal večjo pestrost ograj. Bovec je morda specifičen primer. Večina starih ograj je kamnitih, saj gre za ostalino iz preteklosti (Komac in Kušar 2017). Po drugi strani je bil Bovec med 1. svetovno vojno porušen, vojska pa je pustila ob odhodu različen material, ki so ga nato domačini uporabili za izdelavo ograj. Ker stari del naselja sodi med registrirano nepremičninsko dediščino, le-ta varuje tudi tamkajšnje tradicionalne kamnite ograje, medtem ko občina (Občinski prostorski načrt ... 2008) glede ograj dopušča večjo svobodo, kar je bilo razvidno iz terenskega ogleda. Nekatere kamnite ograje so bile obnovljene po potresu leta 1998. Velenje v svojih prostorskih aktih (Medmrežje 11) dopušča od vseh navedenih primerov najvišje, do 2 m visoke ograje. Vendar ima poseben pogoj, in sicer prosojnost ograj. Žive meje pa so lahko le, če ne poslabšujejo bivalnih razmer na sosednjih parcelah. Izjema so protihrupne ograje in ograje, ki zakrivajo vizualno emisijo. Ogljed je pokazal prevlado zelenih ograj.

V obalnih občinah (Koper, Izola) morajo imeti ograje kamnito oziroma betonsko podlago. V Kopru (Medmrežje 12) so lahko kot prostostoječ zid (suha tehnika ali z malto, ki ohranja izgled suhe tehnike) oziroma kot kovinska ograja višine do 2,2 m. V Izoli (Medmrežje 13) je obzidani del dovoljen le do višine 50 cm, višje pa le živa meja.

Raziskava je pokazala veliko pestrost ograj, ki je še posebej izstopajoča v večjih naseljih. Ograja je običajno v sozvočju z arhitekturo stavbe, kar kaže na enotno arhitekturno načrtovanje stavbe, manj običajno pa se ujema s sosednjimi ograjami oziroma širšim prostorom. Večje ujemanje je značilno za območja, ki so jih pozidali sočasno, za manjše kraje oziroma za kraje z urejevalno tradicijo. K takemu stanju pripomorejo tudi bolj podrobne določbe prostorskih aktov nekaterih občin.

4 Sklep

Oblikovanje kakovostnega bivalnega prostora mora upoštevati tudi strukturno manj pomembno, po videzu pa dokaj pomembno arhitekturo, kot so ograje. Tega se morajo zavedati tako urbanisti kot arhitekti, ki se pri svojem delu bolj sprašujejo o tem, kako in kaj storiti, kot zakaj (Dešman 2013). Po drugi strani je treba upoštevati dejstvo, da je ideal večine Slovencev bivanje v samostojni hiši (Maleas 2018), kjer lahko svojo željo po zagotavljanju zasebnosti zadovoljijo z ustrežno ograjo.

Ograje so iz izrazito funkcionalnih temeljev razvile tudi estetsko komponento. Danes so lahko del sklenjene urbane celote, čeprav njihova vloga pogosto ni prepoznana. Za dojetje ograj so značilne zlasti tri lastnosti. Prva je prehodnost, druga je prosojnost in tretja tekstura oziroma barva. Zelene lastnosti se doseže z izbiro gradbenega materiala, dimenzijami in barvo. Te ključne lastnosti bi morali prostorski načrtovalci vključiti v prostorske akte, arhitekti in urbanisti pa bi jih morali upoštevati pri svojem načrtovanju. Le tako bo sčasoma mogoče ustrezno urediti medsebojno skladno podobo ograj. Ne glede na aktualne dileme o smiselnosti ali absurdnosti ograj (Blakley in Snyder 1997), ni bil naš namen da se opredelimo za ali proti ograjam, ampak da prejmemo dano dejstvo, da ograje pač so in verjetno tudi bodo v prihodnje. Želeli pa smo opozoriti na različne pristope oblikovanja ograj in probleme neurejenega področja oblikovanja ograj.

Pregled veljavnih prostorskih aktov »najlepših« slovenskih krajev je po eni strani pokazal željo po enotnem oblikovanju, po drugi strani pa ne moremo mimo dejstva, da se sestavljavci predpisov v nekaterih občinah niso zavedali razmer na terenu. Virtualno urejanje prostora, ki pomeni delo v pisarni brez zadostnih informacij in/ali predhodnega ogleda stanja na terenu, namreč pogosto izgubi stik z realnim občutkom prostora (Zupančič 2013). V naseljih, kjer je to področje v praksi neurejeno, je sklicevanje na to, da mora biti oblika ograje skladna z okolico, le pravno urejeno nadaljevanje kaotičnega stanja. V tem primeru je najprej treba z vidika arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture ugotoviti, ktere so kakovostne obstoječe ograje in jih potem upoštevati pri projektiranju ograj, skladnih s podobo stavb in okolice, skladno s tradicijami, ki so značilne za raznolike slovenske pokrajine.

Zahvala: Nastanek dela sta podprla raziskovalna programa Trajno oblikovanje kvalitetnega bivalnega okolja (P5-0068) in Geografija Slovenije (P6-0101), ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

5 Viri in literatura

- Blakley, E. J., Snyder M. G. 1997: *Fortress America. Gated Communities in the United States*. Washington D.C.
- Crowe, D. C. 2000: *Crime Prevention Through Environmental Design*. Boston.
- Čerpes, I., Dešman, M. 2007: O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom? Ljubljana.
- Dešman, M. 2013: Čemu spletna revija za raziskovanje in teorijo v arhitekturi in urbanizmu? Igra ustvarjalnosti 1. DOI: <https://doi.org/10.15292/IU-CG.2013.01.046-053>
- Fajfar, T., Jemec Tomazin, M., Žagar Karer, M. 2016: *Urbanistični terminološki slovar*. Ljubljana.
- Fikfak, A. 2008: *Naselbinska kultura slovenskega podeželja – Goriška brda*. Ljubljana.
- Gabrijelčič, P., Fikfak, A. 2002: *Rurizem in ruralna arhitektura*. Ljubljana.
- Gabrovec, M., Bičik, I., Komac, B. 2019: Land registers as a source of studying long-term land-use changes. *Acta geographica Slovenica* 59-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.7349>
- Gams, I. 2003: *Kras v Sloveniji v prostoru in času*. Ljubljana.
- Google Earth – aplikacija Street view. US Department of State Geographer, 2009.
- Gradbeni zakon. Uradni list Republike Slovenije 61/2017, 72/2017. Ljubljana.
- Kladnik, D., Kruse, A., Komac, B. 2017: Terraced landscapes: an increasingly prominent cultural landscape type. *Acta geographica Slovenica* 57-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4770>
- Komac, B., Kušar, D. 2017: Sledi ruralne dediščine v urbani pokrajini: obzidani vrtovi na primeru Bovškega. *Geografski vestnik* 89-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV89104>
- Komac, B., Zorn, M. 2005: Soil erosion on agricultural land in Slovenia – measurements of rill erosion in the Besnica valley. *Acta geographica Slovenica* 45-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS45103>
- Korošec, V. 1953: *Zakonik mesta Ešnunnne in Lipit – Ištarjev zakonik*. Ljubljana.
- Košir, F. 1993: *Zamisel mesta*. Ljubljana.
- Low, S. 2003: *Behind the Gates: Life, Security and the Pursuit of the Happiness in Fortress America*. New York.
- Lynch, K. 2010: *Podoba mesta*. Novo Mesto.
- Maleas, I. 2018: Socialna stanovanja v predmestjih: nosilci primestne raznolikosti. *Urbani izziv* 29-1. DOI: <http://doi.org/10.5379/urbani-izziv-2018-29-01-002>
- Medmrežje 1: <https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika> (18. 9. 2018).
- Medmrežje 2: <http://www.givo-inzeniring.si/Projekti/Bokalce/> (1. 2. 2019).
- Medmrežje 3: <http://www.pritzkerprize.com/> (18. 7. 2017).
- Medmrežje 4: <http://www.turisticna-zveza.si/projekt.php?id=10&leto=2014> (18. 7. 2017).
- Medmrežje 5: <http://www.stajerskival.si/sl/news/nasi-kraji-med-najlepsimi-v-sloveniji.html>. (18. 7. 2017).

- Medmrežje 6: <http://svet24.si/clanek/novice/slovenija/57ff4ed7728e7/najbolj-urejeni-slovenski-kraji> (18. 7. 2017).
- Medmrežje 7: <https://www.instantstreetview.com/> (30. 5. 2019).
- Medmrežje 8: <https://www.quora.com/What-is-the-technology-stack-behind-Google-Street-View-Whats-in-the-cars-How-is-power-and-cooling-managed-What-happens-when-the-car-stops-What-cameras-are-used-How-is-data-stored-When-and-how-is-it-uploaded-to-a-server> (14. 4. 2018).
- Medmrežje 9: <https://thecrimepreventionwebsite.com/garden-boundaries-fences-and-defensive-plants/618/defensive-plants-shrubs-and-trees-shrub-fences/> (14. 12. 2018).
- Medmrežje 10: http://www.pdskc.org/portals/pdskc/documents/zoning_pdf/lakeside_park/lpart13.pdf (18. 7. 2017).
- Medmrežje 11: <http://www.velenje.si/o-velenju/urejanje-prostora/prostorski-akti> (18. 7. 2017).
- Medmrežje 12: <http://www.koper.si/index.php?page=documents&item=1001759> (18. 7. 2017).
- Medmrežje 13: http://www.izola.info/doc/Odlok_OPN_osnutek.pdf (18. 7. 2017).
- Mihelič, B., Humar, M., Nikšič, M. (ur.) 2015: Urbanistični terminološki slovar. Ljubljana.
- Neufert, E. 2002: Projektiranje v stavbarstvu. Ljubljana.
- Občinski prostorski načrt občine Bled. Uradno glasilo slovenskih občin 34/2014. Maribor.
- Občinski prostorski načrt občine Bovec. Uradni list Republike Slovenije 119/2008. Ljubljana.
- Odlok o občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana – izvedbeni del. Uradni list Republike Slovenije 78/2010. Ljubljana.
- Odlok o občinskem prostorskem načrtu občine Laško. Uradni list Republike Slovenije 3/2018. Ljubljana.
- Odlok o občinskem prostorskem načrtu občine Ravne na Koroškem. Uradno glasilo slovenskih občin 7/2013. Maribor.
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje Občine Kranjska Gora. Uradni list Republike Slovenije 18/2017. Ljubljana.
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje Občine Šmarje pri Jelšah. Uradni list Republike Slovenije 69/1993. Ljubljana.
- Ostan, A. S. 2014: Arhitekturna ustvarjalnost in izobraževalni procesi v času globalne krize. Igra ustvarjalnosti 2. DOI: <https://doi.org/10.15292/IU-CG.2014.02.044-05>
- Perko, D., Ciglič, R., Geršič, M. (ur.) 2016: Terasirane pokrajine. Ljubljana.
- Radinja, D. 1987: Modern land improvement in Slovene Dinaric Karst, Removal of rock on the continental side and spreading of clay on the litoral side of Karst. Karst and Man: International Symposium on Human Influence in Karst. Ljubljana.
- Sveto pismo stare in nove zaveze, Slovenski standardni prevod. Ljubljana, 1996.
- Šmid Hribar, M., Bole, D., Urbanc, U. 2015: Javno in skupno dobro v kulturni pokrajini. Geografski vestnik 87-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV87203>
- Tehnična smernica TSG-V-006:2018, Razvrščanje objektov. Ljubljana, 2018.
- Tiran, J. 2016: Measuring urban quality of life: case study of Ljubljana. Acta geographica Slovenica 56-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/ags.82>
- Urbanc, M., Ferik, M., Fridl, J., Gašperič, P., Ilc Klun, M., Pipan, P., Resnik Planinc, T., Šmid Hribar, M. 2016: Oblikovanje predstav o slovenskih pokrajinah v izobraževalnem procesu. Geografija Slovenije 34. Ljubljana.
- Vallet, E. (ur.) 2017: Borders, Fences and Walls. New York.
- Virilio, P. 2007: Preveč razkrito mesto. O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom? Ljubljana.
- Zupančič, T. 2013: Pridobivanje občutka za prostorska razmerja z modeliranjem in izvajanjem objektov na terenu. Igra ustvarjalnosti 1. DOI: <https://doi.org/10.15292/IU-CG.2013.01.046-053>

6 Summary: Fences in the Slovenian urban landscape

(translated by the authors)

The need for delimitation of areas and preventing the passage between them occurred early in history. Using them, people took care of their safety from various dangers. Nowadays, the separation of »private« from »public«, »common« or »foreign« space is important in the life of man in a society (Crowe 2000), which is evident in the discussions about the importance of public and private (Šmid Hribar, Bole and Urbanc 2015).

In the past, there were several reasons for marking the boundaries of the parcels, which led to the production of cadastres (Gabrovec, Bičik and Komac 2019). Building of fences makes borders more visible. Their meaning as an element of delimitation, be it a wooden palisade, a metal fence, a hedge or walls, is mentioned already in the first written documents of old civilizations (Korošec 1953). Throughout history, the term »fences« has undergone major changes, both in terms of its external appearance and its surroundings (Virilio 2007). Development directions could be divided into several areas.

The consolidation of buildings and walls around the settlements to defend against enemies ranges from the first civilizations to the industrial revolution, when new modes of warfare by using stronger weapons brought an end to the construction of city walls and the demolition of the existing ones. In this way useful space between the old parts of the cities and its surroundings was obtained (Košir 1993). Instead, easy-to-build barriers are being built at state borders (e.g., Israel, USA, Hungary, Slovenia).

The distinction between agricultural land has led to the cleaning of arable land for easier processing or mowing. The by-product of this process were several stones which were used, inter alia, to build walls. The latter had several functions (proprietary, security, ecological among others). Walls are still common in rural environment although they are increasingly replaced by fences of all kinds. Fences are also found in towns where they are usually used for separating the properties, preventing the unwanted access and thus ensuring security. Masonry fences around houses and neighborhoods are common (Medmrežje 2), but are increasingly substituted by other forms of fences.

Although fences are often located near hazardous urban areas (e.g., bridges, balconies) in order to prevent falls and they also play a role in preventing noise and natural hazards, this paper focuses on »ground« fences.

The role of fences in modern Slovenian landscape is usually underestimated in research. We deduce this statement from the Pritzker Prize award jury reports (Medmrežje 3), where the words »fence, barrier and wall« very rarely occur. It is interesting to note that the fences are even not mentioned in books such as the Rural and Rural Architecture textbook (Gabrijelčič and Fikfak 2002), the terminological dictionary of the book About Urbanism (Čerpes and Dešman 2007) and the Slovenian Urban Terminology Dictionary (Mihelič, Humar and Nikšič 2015).

We argue that the walls and fences are an important visual element of space, whether they are banal ready-made fences from large shopping centers, high noise barriers along the roads (Lynch 2010), or architecturally designed fences as an integral part of the house's equipment.

Also worldwide there have not been many studies on this topic. Crowe (2000) discusses the prevention of access, and Neufert (2002) shows the types of fences and the indicative (recommended) dimensions. In Slovenia, the fence is defined by the Construction Act (Gradbeni zakon 2017) (hereinafter: GZ) and municipal spatial acts. In the survey we analyzed the most »beautiful« Slovene settlements by the choice of the Tourist Association of Slovenia (Medmrežje 4–6) and assumed that the arrangement of fences contributes to a better impression of the place. We analyzed multiple winners of the last three years (Bled, Bovec, Izola, Koper, Kranjska Gora, Laško, Ljubljana, Podčetrtek, Ravne na Koroškem and Velenje). We analyzed the spatial acts of municipalities in which the settlements are located and assessed the situation with fieldwork and the *Google Instant Street View* (Medmrežje 7) application. We determined the type of fences, their structure, material used, and also their transience, appearance, and the dimensions, especially the height.

In GZ fences are defined as »other construction engineering facilities«. A further distinction is made regarding their height. The fence type depends on its properties, use, and availability of building materials and technologies. The main differences between the fences are in: material, height, width (thickness), structure, transparency, passage (closure) and color. Concerning the material, we distinguish: metal, plastic, glass, wooden fence (plot), brick or concrete wall, green fence (hedge), dry stone wall and combined fence.

As the key feature of fence is to prevent passage, its height is usually the most important factor, and we propose three types of fences: low (up to 1.5 m), medium (up to 2.2 m) and high (over 2.2 m). The key feature of the low fence is a clear border marking, but it does not hinder the view across the fence (Figure 5). They also usually do not prevent (violent) passage. In contrast, high fences are primarily designed to prevent access. Depending on their building material, they may also prevent visual communication and noise.

Fieldwork showed that the width of the fence should be measured at a height of approx. 1 m. The proposed division of the fences on narrow and wide is at approx. 30 cm.

The structure of the fence is usually full, translucent or semi-transparent. According to some foreign regulations (Medmrežje 10), we propose separation of fences into: opaque or full (0% of open surfaces), semi-transparent (between 1% and 80% open areas), transparent (over 80% open spaces) and variable (depending on seasons or other situations).

The fence's color impresses the observers and it can be natural, depending on the building material. Metal fences are usually stainless or colored. Otherwise, its color can be in harmony with the color of the building, the surroundings or is the choice of the investor.

Fences are mentioned in all spatial acts of the analyzed Slovenian towns (Table 1). We found that the more important cities (e.g., Ljubljana) are more critical is the situation. This especially applies to the areas with a large number of individual houses built in different periods or areas with (partly) illegal buildings (Figure 6). Fences are usually in harmony with the architecture of the buildings, but less with the neighboring fences. They match in the areas that were built simultaneously.

As an example of good practice we point out small tourist resorts (Bled, Kranjska Gora, Laško and Podčetrtek), where low hedges, wire and wooden fences are defined in the documents. In Bled, for example, they explicitly emphasize that a hedge, planted with greenery of local species is to be planted at the private-public borders. The greater variety of fences was found in Ravne na Koroškem, Bovec and Velenje. In the coastal municipalities (Koper, Izola), the fences have a stone or concrete base and metal fences are unlike. In Izola, the height of the wall can be maximum 50 cm, and only a hedge can be higher.

The importance of fences as an integral part of a quality living environment should be recognized both by urban planners and by architects (Dešman 2013) as they also developed an aesthetic component from the extremely functional bases. Today they can be part of a regulated urban environment and thus constitute an integral part of geographical research. The perception of the fence is characterized by three main characteristics: transience, transparency and texture or color.

On the one hand, the overview of the valid spatial acts of the most »beautiful« settlements in Slovenia shows a desire for uniform design, and on the other hand we can not overlook the fact that the fences show a loss of a contact with the sense of space (Zupančič 2013). In settlements with no formal regulation of fences the practice shows a continuation of chaotic situation, determined by historical examples. In this case, it is first necessary to identify the existing fences of high quality, and then consider them as examples in future design.